

Της Μαριάννας Μαστροσταμάτη.

Ο αρχαίος Έλληνας γεωγράφος και ιστορικός [Στράβων](#) (63 π.Χ.–21 μ.Χ.) στα Γεωγραφικά του γράφει για την περιοχή: «Είτα Κώρυκος όρος υψηλόν και λιμνήν υπ’ αυτώ Κασύστης και άλλος Ερυθράς λιμνήν καλούμενος» κατονομάζοντας ως « Κώρυκος » το βουνό Κόρακα (Cape Koraka τουρκ. Koraka Burnu) « Κασύστης » το λιμάνι Σάπλιτζα ή Μερσίσι και λιμάνι της Ερυθράς τον όρμο της Αγγιλιάς. Η σχέση λοιπόν της περιοχής με την αρχαία Ερυθρά είναι άμεση ιστορικά.

Η αρχαία ελληνική πόλη Ερυθρά ή [Ερυθραί](#) (μετέπειτα Λυθρί, σήμερα [Ildiri](#)) πρωτεύουσα της περιοχής, πήρε το όνομά της σύμφωνα με τον Πausανία από τον Έρυθρο γιο του [Ραδ](#)
[άμανθου](#)
όταν οι Κρήτες επεκτείνοντας την κυριαρχία τους εγκαθίστανται εκεί κατά τον 14ο π.Χ. αιώνα. Πριν από τους Κρήτες στις Ερυθρές κατοικούσαν οι [Κάρες](#)
και οι [Λέλεγες](#)
, προελληνικά φύλλα. Ο Έρυθρος ως μυθικό πρόσωπο δίνει το όνομά του στην πόλη ή προφανώς υιοθετεί αυτό από το φυτό ,« Ρουβία η βαφική » ή Ερυθρόδανον ([Rubia Tinctorum](#)
) το κοινό ριζάρι ή αλιζάρι που φυτρώνει μέχρι σήμερα σε όλη τη χερσόνησο. Από τη ρίζα του φυτού παραγόταν από την αρχαιότητα και μέχρι την ανάπτυξη της Χημείας η κόκκινη μπογιά με την οποία έβαφαν νήματα, υφάσματα αλλά και τοίχους κτιρίων. Οι αρχαίοι Ερυθρείς , εκτός από τη χρήση της μπογιάς, πραγματοποιούσαν εξαγωγικό εμπόριο σε μεγάλες ποσότητες. Το λιμάνι που χρησιμοποιούσαν προς το νότο ήταν ο “Ερυθράς λιμνήν” του Στράβωνα, δηλαδή το επίνειο των Αλατσάτων, Αγγιλιά.

Μετά την άλωση της Τροίας (13ος – 14ος αιώνας π.Χ.) ο δρόμος για τα ελληνικά φύλλα ανοίγει για τον αθρόο αποικισμό των μικρασιατικών παραλίων. Οι Ίωνες έρχονται στην Ερυθραία που με τις πόλεις, [Φώκαια](#) , Λέβεδο, [Κλαζομενές](#) , [Τέως](#) , [Κολοφώνα](#) , [Έφεσο](#) , [Πριήνη](#)
,
[Μυούντα](#)
,
[Μίλητο](#)
,
[Χίο](#)
και
[Σάμο](#)
αποτελούν την

[Ιωνική Δωδεκάπολη](#)

στην οποία αργότερα θα προστεθεί και η αρχικά αιολική πόλη της [Σμύρνης](#)

Σύμφωνα με τον [Παυσανία](#) και το Στράβωνα, μια από τις φυλές των Ερυθραίων κατοικούν στη Χαλκίδα: «έστιν μιν χώρα Χαλκίς στον οριζόντιο δηλαδή άξονα της Ιωνικής χερσονήσου που εκτείνεται ως το ακρωτήριο Πούντα (σήμερα Top corp.) και αυτοί είναι οι Χαλκιδείς. Στη μέση αυτού του άξονα εκτείνεται ο καλλιεργήσιμος κάμπος των Ερυθρών όπου μετέπειτα θα ιδρυθεί η πόλη Αλάτσατα. κατατεινούσα ες πέλαγος άκρα»

Τις πόλεις της Ιωνικής Δωδεκάπολης ενώνει ο χαλαρός δεσμός του «Πανιωνίου», μιας συνάντησης των εκπροσώπων αρχόντων των πόλεων που σε επίπεδο πανηγυριού στο ιερό Άλσος της Μυκάλης (μεταξύ Πριήνης και Μιλήτου) τιμούν τον εθνικό θεό των Ιώνων τον Ποσειδώνα και συζητούν για ζητήματα που τους απασχολούν χωρίς όμως αυτά να τους ενώνουν σαν ένα ενιαίο κράτος.

Την αδυναμία τους αυτή εκμεταλλεύονται οι Πέρσες στους οποίους τελικά υποτάσσονται μέχρι τον ερχομό του Μεγάλου Αλεξάνδρου που τους απελευθερώνει. Ο Μέγας Αλέξανδρος όμως πεθαίνει νέος χωρίς να προλάβει να βάλει σε στέρεες βάσεις το αχανές κράτος του που κληρονομείται από τους επιγόνους του οι οποίοι αλληλοπολεμούνται ως εχθροί στην προσπάθεια να κατακτήσουν ο καθ' ένας το μερίδιο του άλλου. Έτσι οι κύριοι των Ερυθρών αλληλοδέχονται ο ένας τον άλλο ώσπου οι Ερυθρές περιέρχονται στους Ρωμαίους. Την καταπίεση της « [Pax Romana](#) » με τη βαριά φορολογία και τις επιδρομές των πειρατών που λεηλατούν τα παράλια έρχονται να συμπληρώσουν μεγάλοι σεισμοί στην περιοχή οι οποίοι επαναλαμβάνονται κάθε έξι χρόνια (το 17, το 23 και το 29 μ.Χ) επιφέροντας σημαντικές καταστροφές στον ελληνικό κόσμο.

Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία χωρίστηκε στη Δυτική και στην Ανατολική ή εξελληνισμένη Βυζαντινή όπως καθιερώθηκε να λέγεται και που κυριάρχησε για αρκετούς αιώνες στα Βαλκάνια, τη Μικρά Ασία και την Ανατολική Μεσόγειο. Οι Ερυθρές κατά τη διάρκεια της ζουν και πάλι μια κανονική, ήρεμη ζωή. Ορίζονται ως η έδρα της 30ης από τις 36 επισκοπές της μητρόπολης της Εφέσου και θα παραμείνει μέχρι τον 7ο αιώνα όπου αρχίζουν να εμφανίζονται κατά σειρά οι Άραβες πιστοί του Προφήτη, οι Σελτζούκοι, οι Βενετοί και τέλος οι Οθωμανοί Τούρκοι. Η μαζική μετοικεσία του τρομοκρατημένου πληθυσμού από τις εξοντώσεις και τις λεηλασίες ερημώνουν τις Ερυθρές από το ελληνικό στοιχείο. Ελάχιστοι είναι αυτοί που καταφεύγουν στον λόφο των Ερυθρών κλεισμένοι στο κάστρο της Ακρόπολης.

Στις αρχές του 12ου αιώνα ο Αλέξιος ο Α΄ διώχνει τους Οθωμανούς Τούρκους αλλά έρχονται οι Σταυροφόροι και ροκανίζουν τα θεμέλια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, που ήδη βρισκόταν σε διαρκείς πολέμους με Σλάβους και Τούρκους. Ο ελληνισμός των μικρασιατικών παραλίων βάδιζε προς την παρακμή.

Οι Ερυθρές στις αρχές του 13ου αιώνα ερημώνουν και το κέντρο βάρους που αναπτύσσεται σταθερά στην περιοχή εκείνη την εποχή είναι τα βυζαντινά Λινοπεράματα στη θέση του [Ι σεσμέ](#)

. Μέχρι την εμφάνιση των Γενοβέζων τα Λινοπεράματα εξυπηρετούσαν κυρίως τα δύο αυτοκρατορικά μοναστήρια των κοντινών νησιών, τη

[Νέα Μονή](#)

της Χίου και το Θεολόγο της Πάτμου, που είχαν ακίνητη περιουσία στην Ερυθραία στις περιοχές Εύχεια, Καλοθήκια, Εστιλάρ και Αναχωρίας ή Αναχωρίων.

Σύμφωνα με το χάρτη της [Ελένης Γλύκατζη – Ahrweiler](#) (Πανεπιστήμιο Σορβόνης) [\[1\]](#) η Εύχεια και τα Καλοθήκια ορίζονται ανατολικά της πόλης των Αλατσάτων πιθανώς στη θέση όπου το Ζεχτινέρι (σήμερα Zeytinler) και το Σιράνταμι (σήμερα Barbaros) ενώ το Εστιλάρ πιθανώς ορίζεται στα Καραμπουργνα (σήμερα

[Karaburun](#)

) που κατά τους βυζαντινούς χρόνους κατονομαζόταν Στυλάριον. Το μετόχι της Νέας Μονής Χίου που άλλοτε αναγράφεται με την ονομασία Αναχωρίας και άλλοτε ως Αναχωρίων ορίζεται δυτικότερα και εντός των ορίων της μετέπειτα ιδρυθείσας πόλης των Αλατσάτων. Αναφέρεται δε να έχει και «ευκτήριον του Τιμίου Προδρόμου μετά χωραφίων».

Στις αρχές του 14ου αιώνα – κατά τον Guillaume Adam – κύριοι της Ερυθραίας δεν είναι ούτε οι Τούρκοι κυρίαρχοι της Σμύρνης μα ούτε και οι Γενοβέζοι του Martino Zaccaria, αφέντες της Χίου. Ο Paul Lemerle χαρακτηρίζει την περιοχή ως «no man's land». Πάντως, το 1335 κύριοι της Ερυθραίας είναι οι Οθωμανοί Τούρκοι διότι η ιστορία αναφέρει την συνάντηση του αυτοκράτορα Ανδρόνικου Γ΄ Παλαιολόγου – που είχε ανακαταλάβει τη Χίο – με τον σύμμαχό του Ουμούρ πασά, εμίρη του Αϊδινίου, να γίνεται πάνω στην αυτοκρατορική γαλέρα λόγω της δυσφορίας του αυτοκράτορα να πατήσει σαν φιλοξενούμενος το έδαφος της Ερυθραίας που μέχρι πριν ήταν βυζαντινό.

Με την κατάκτηση της Ερυθραίας χερσονήσου από τους Οθωμανούς Τούρκους, ο ελληνισμός της χερσονήσου σχεδόν αφανίζεται. Σταδιακά το 13ο και 14ο αιώνα καταφεύγουν στα γειτονικά νησιά του Αιγαίου και οι λιγοστοί που παραμένουν

εγκαταλείπουν τα πεδινά και καταφεύγουν στα ορεινά χωριά του Μίμαντα (μετέπειτα Καράμπουρνα, τουρκ. Karaburun). Μικρές μόνο εναπομείνουσες εστίες από Έλληνες φαραδες και ναυτικούς παρέμειναν στον Τσεσμέ.

Εκτός από αβάσιμες προφορικές μαρτυρίες για την αποκάλυψη ψηφιδωτών δαπέδων βυζαντινών χρόνων κατά τις γεωργικές εργασίες σε χωράφια του κάμπου των Αλατσάτων, ποτέ δεν αναφέρθηκε επίσημο στοιχείο που να μαρτυρά τη συγκροτημένη εγκατάσταση και κατοίκηση της περιοχής Αλάτσατα μέχρι το 17ο αιώνα. Ίσως γιατί η εύφορη γη του κάμπου προσφερόταν από την αρχαιότητα μόνο για καλλιέργεια.

Με τη γονιμότητα της γης, την ευνοϊκή μεταχείριση των δύο τσιφλικάδων και τους ξεσηκωμούς από πολεμικά γεγονότα στον ελλαδικό χώρο, τα Αλάτσατα εποίκίζονται. Το 1668 μετά την ήττα του Μοροζίνη ένα μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα από την Κύμη και την Κάρυστο κατέφυγε στα Αλάτσατα ενώ μεταξύ 1774 και 1830 κατέφυγαν εκεί Ηπειρώτες, Μοραΐτες, Κρητικοί, Χιώτες, Ψαριανοί, Ευβοιώτες και Κυκλαδίτες. Ενδεχομένως να κατέβηκαν και από τα ορεινά χωριά του Μίμαντα απόγονοι εκείνων που είχαν καταφύγει εκεί με την Οθωμανική κατάκτηση της Ερυθραίας. Από τα αλληπάλληλα μεταναστευτικά κύματα οι δύο οικισμοί που αναπτύχθηκαν γύρω από τα κονάκια των δύο τσιφλικάδων, σιγά-σιγά ενώθηκαν σε μια πόλη που πήρε ένα ιδιόμορφο μακρόστενο σχήμα. Οι μεταναστεύσεις αυτές συντέλεσαν στη δημιουργία της δεύτερης σχεδόν αμιγώς χριστιανικής πόλης της Μικράς Ασίας μετά το Αιβαλί, τα Αλάτσατα. Μία πόλη που χάθηκε τελεσίδικα ως μία από τις τραγικές συνέπειες της Μικρασιατικής Καταστροφής και που μέχρι σήμερα προβάλλεται με έντονο τον ελληνικό αιγαιοπελαγίτικο χαρακτήρα της.

Όλα τα στοιχεία, γραπτά ή άλλα, που δομούν την αναπόλησή της στη συλλογική μνήμη, παραπέμπουν στην έντονη παρουσία των ελληνορθόδοξων (Οθωμανών και Ελλήνων υπηκόων) που κατέκτησαν εκεί στα τελευταία χρόνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας υψηλά επίπεδα αυτοπροσδιορισμού, επιχειρηματικής ευστροφίας, φιλοπονίας, κοινωνικότητας, ευμάρειας και τελικά συλλογικής ευδαιμονίας. Τα ίχνη και τα χαρακτηριστικά της ελληνικής παρουσίας, η διάταξη του κοινωνικού ιστού, είναι εμφανή για κάθε επισκέπτη σε κτίρια, χαράξεις, χρήσεις, διαμορφώσεις. Η πολεοδομική και αρχιτεκτονική εξέλιξη της πόλης από τα δύο άκρα προς το κέντρο της συνένωσης των δύο οικισμών ανασυνθέτει και τεκμηριώνει την έρευνα. Κύριο χαρακτηριστικό της η μεγάλη εξάπλωση του αστικού χώρου και η κυριαρχία του ελληνορθόδοξου στοιχείου που αναδεικνύει και ολοκληρώνει την ελληνικότητα της.

Κατά τα έτη 1881 και 1883 καταστροφικοί σεισμοί ανακόπτουν την οικονομική εξέλιξη της πόλης. Γύρω στα 80 άτομα χάνουν τη ζωή τους. Σε σωρούς από πέτρες μετατρέπονται

γύρω στα 1.800 σπίτια ενώ μεγάλες ζημιές σημειώνονται σε άλλα τόσα.

Η επόμενη σημαντική τομή στην ιστορία της πόλης ήταν ο [πρώτος διωγμός](#) το Μάιο του 1914. Μετά την ήττα της Τουρκίας στους βαλκανικούς πολέμους, οι Έλληνες κάτοικοι των Αλατσάτων εκδιώκονται βίαια από τον Οθωμανικό στρατό και στα σπίτια τους εγκαθίστανται μουσουλμάνοι πρόσφυγες των Βαλκανίων. Μετά την κατάληψη της πόλης από τον ελληνικό στρατό στις 20 Μαΐου του 1919 σημαντικό μέρος των προσφύγων επέστρεψε σταδιακά ως το 1920, με αποτέλεσμα την ανασυγκρότηση της πόλης η οποία διακόπηκε όμως εκ νέου μετά την ήττα και την αποχώρηση του ελληνικού στρατού. Ο Οθωμανικός στρατός κατέλαβε τα Αλάτσατα Σάββατο 3 Σεπτεμβρίου 1922.

[2]

Τότε κλήθηκαν όλοι οι άντρες ηλικίας 18-45 ετών να παρουσιαστούν ενώπιον των τουρκικών αρχών ως στρατεύσιμοι και οδηγήθηκαν σε τάγματα εργασίας. Από αυτούς οι περισσότεροι βρήκαν το θάνατο σε τραγικές συνθήκες. Λίγοι ήρθαν στην Ελλάδα στο πλαίσιο της Ανταλλαγής των πληθυσμών. Ο υπόλοιπος πληθυσμός, οι επιζήσαντες των αιματηρών γεγονότων εκείνων των ημερών, γυνακόπαιδα και ηλικιωμένοι, οδηγήθηκαν πεζοί στο λιμάνι του Τσεσμέ και μεταφέρθηκαν στην Ελλάδα με ελληνικά πλοία υπό την επιστασία του Αμερικανικού Ερυθρού Σταυρού.

Η τραγική κατάληξη αυτής της ιστορικής φάσης με την αιματηρή και τελεσιδική εκδίωξη του χριστιανικού στοιχείου από τα εδάφη της Μικράς Ασίας, υποδεικνύει και τα όρια του «κοσμοπολιτισμού» και της πολυεθνικής συμβίωσης στο τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μιας πολυεθνικής συμβίωσης που ακόμα και σήμερα εξακολουθεί να αποτελεί ζητούμενο.

Οι Αλατσατιανοί πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στην πλειονότητά τους στην Ελλάδα, στην Αττική, στην Εύβοια, στην Κρήτη, στη Χίο, στη Λέσβο, στη Σάμο, στη Θεσσαλονίκη και στο Αγρίνιο. Περιοχές με οικισμούς που φέρουν την ονομασία "Νέα Αλάτσατα" υπάρχουν στο Δήμο Βύρωνα στην Αθήνα, στο Ηράκλειο της Κρήτης και στη Χαλκίδα. Εκτός Ελλάδας μετανάστευσαν σε όλες της ηπείρους με μεγαλύτερο ποσοστό στις Η.Π.Α όπου ίδρυσαν στο Somerville, Boston τα « Μικρά Αλάτσατα » και στην Αυστραλία.

Με τη Συνθήκη της Λωζάνης το 1923 και την εφαρμογή της υποχρεωτικής ανταλλαγής των πληθυσμών στην πόλη των Αλατσάτων εγκαταστάθηκαν μουσουλμάνοι της Κρήτης, της Θράκης, της Μακεδονίας και των Δωδεκανήσων. **Βιβλιογραφία** - Κωνσταντίνος Ι. Γκαρμάτης - Μαριάννα Ν. Μαστροσταμάτη: "Μετά τα Αλάτσατα. Οι Αλατσατιανοί ανά τον κόσμο" Α' έκδοση: Σύλλογος Αλατσατιανών "Τα Εισόδια της Θεοτόκου", Αθήνα 2007, ISBN 978-960-87159-1-2

- Φάνης Ν. Κλεάνθης: Αλάτσατα η Χαμένη Πατρίδα μου, Β' έκδοση: Σύλλογος Αλατσατιανών "Τα Εισόδια της Θεοτόκου", Αθήνα 2003, ISBN 960-87159-0-3

- Βλάμος Α. Κωνσταντίνος, Οικονόμος: Τα Αλάτσατα της Ιωνικής ή Ερυθραίας Χερσονήσου 1640-1914, Α' έκδοση: Μιχ. Τριανταφύλλου, Θεσσαλονίκη 1946

[1] Hélène Ahrweiler – Γλ  κατζη L' histoire et la geographic de la region de Smyrne entre les deux occupations turques (1081-1317) «Travaux et Mémoires» Paris 1965

[2] Γενικόν Επιτελείο Στρατού : Η εκστρατεία εις την Μικράν Ασίαν. Τόμος 7. Το τέλος της εκστρατείας.